

SAŠA POTOČNJAK

Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet
spotocnjak@ffri.hr

SANCTUS MARINUS CIVITAS ARBENSIS: POPULARIZACIJA KULTA SVETOGA MARINA U RAPSKOJ BISKUPIJI OD KRAJA 16. STOLJEĆA*

UDK: 27-772(497.5Rab)“15“
27-36Marinus, sanctus

Izvorni znanstveni članak

Štovanje se svetačkih kultova manifestira kroz različite žanrove i oblike preko kojih se određena zajednica (samo) određuje i reprezentira. Nakon otkrića, a zatim i prijenosa relikvije sv. Marina iz San Marina, u Rapskoj biskupiji započinje intenzivna reafirmacija i popularizacija kulta sv. Marina građanina Raba, i to prolazeći sve faze identifikacije i kolektivnoga rituala: od prijenosa relikvije (translationes), posvećenja crkve, ustanovljenja službenoga blagdana (i feste) pa sve do fiksiranja narativnoga, hagiografskoga teksta kojemu je funkcija pokušaj (re)konstrukcije specifičnoga lokalnoga identiteta.

Ključne riječi:
sveti Marin; Rapska biskupija; franjevci; hagiografija; kult svetaca; relikvije

1. Uvod

Tijekom kasnoga srednjega i ranoga novoga vijeka u rapskoj su komuni postojali razni načini i oblici štovanja svetaca, popularizirani najčešće u okviru bratovštinskih aktivnosti. Rapske su bratovštine, iako lokalnoga značaja, ispunjavale sličnu svrhu kao i drugdje, a to je promicanje pučkih pobožnosti i kulta pojedinih svetaca.¹

* Rad je rezultat istraživanja na znanstvenom projektu „Hrvatska pisana baština od 17. do 19. stoljeća“ (br. 13.04.1.2.03) voditeljice prof. dr. sc. Diane Stolac, koji financira Sveučilište u Rijeci.

¹ Najstariji do sada poznati izvori u kojima se spominju rapske bratovštine sa zabilježenim nazivima prema imenima svetaca notarski su spisi dvaju notara: Nicolai de Bononia (25. 1. 1369. – 9. 11. 1371.) i Nicolai Curtarodulo [Curtarolo] (25. 7. 1372. – 29. 5. 1382.) koji se

Svaka je bratovština na otoku Rabu organizirala svoju djelatnost oko određene crkve, kapele ili oltara koja je posvećena svecu² čiji kult istoimena bratovština promiče pa je i jedna od važnih aktivnosti *bratima* bila upravo briga za uzdržavanje svečeve crkve i njezina inventara. Bitan je preduvjet bilo posjedovanje i čuvanje same relikvije,³ da bi kult osobiti vrhunac zadobio fiksi- ranjem pisanoga teksta odnosno legendarnoga narativa o životu odabranoga sveca.⁴

Uzme li se u obzir posjedovanje relativno velikoga broja svetačkih moći, vrlo aktivnu bratovštinsku djelatnost te evidentno i kvantitativno značajnu

čuvaju u arhivu Franjevačkoga samostana svetoga Bernardina Sijenskoga u Kamporu na otoku Rabu (svi ostali rapski notarski spisi čuvaju se u DA u Zadru). Na temelju tih izvora fra Odorik Badurina prvi je izradio registar / indeks rapskih bratovština i uvrstio ga u *Kroniku samostana u Kamporu* (dalje u tekstu VKK). Prema navedenoj je literaturi moguće pretpostaviti da je na otoku Rabu u periodu od 14. do 20. stoljeća djelovalo najmanje 39 bratovština. Usp. o rapskim bratovštinama vidjeti u: Toić, A. *Rapske bratovštine i o biskupu Ivanu Luki Garagninu*. Udruga rapskih samostreličara, Rab, 1995.; Pederin, I. *Rab u osvjet humanizma i renesanse*. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1989.; Srdoč-Konestra, I. – Lajšić, S. *Obrednik po Garanjinu. Prilog proučavanju književnojezične baštine grada Raba*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2008.

² Svetačke je kultove kasnoga srednjega vijeka moguće pratiti, osim kroz imena bratovština, i uz pomoć toponomastičkih istraživanja (evidentiranjem titulara kapela i crkava). Na temelju provedena prvoga dijela hagiološko-hagiografskoga istraživanja proizlazi da je na otoku Rabu do 16. stoljeća prisutno najmanje 59 svetačkih titulara (osim terenskih istraživanja, najvažniji su pisani izvori *Arch. Capituli Arbi*, Liber 15 i Liber 19, te VKK fra O. Badurine) koji obuhvaćaju najmanje sto crkava i kapela (teritorij samo otoka Raba, bez drugih dijelova nekadašnjega distrikta rapske komune). Taj broj nije konačan i kontinuirano raste uvedemo li u korpus relikvije, oltare, skulpture i hagiografske tekstove.

³ Kult pojedinoga sveca u rapskoj je zajednici svakako bio potpomognut posjedovanjem relikvija koje su se čuvala u sanktuariju rapske katedrale. Katalog svetačkih moći (*Catalogus Reliquiarum Arbensium*) koje su se još u 18. st. nalazile u rapskom sanktuariju donosi Farlati, D., *Illyrici sacri. Tomus quintus. Ecclesia Jadertina cum suffraganeis, et ecclesia Zagrabiensis*. Venetiis, 1775., str. 271–272. Iz Farlatijeva je popisa izostalo desetak relikvija, dok je iscrpniji popis u 17. st. sastavio rapski notar Šimun Galzigna, odnosno u prijepisu u 18. st. notar Šimun (Simon) Cernotta Bizza (1731. – 1756). U više različitih rapskih arhiva često i kontinuirano se nailazi na popise-inventare relikvija.

⁴ Ilustrativan je primjer najpoznatije legende u rapskoj biskupiji o čudima sv. Kristofora čiji je tekst fiksirao rapski biskup Hermolais. Kult sv. Kristofora sadrži sve faze identifikacije i kolektivnoga rituala: od prijenosa relikvije, posvećenja crkve / kapele, osnivanja bratovštine, uspostavljanja službenoga blagdana (i *feste*) do fiksiranja narativnoga teksta. Hagiološki kontekst vidjeti primarno u Praga, G., „La traslazione di S. Niccolò e i primordi delle guerre normanne nell' Adriatico”, u: *Scritti sulla Dalmazia*, vol. II. Centro di ricerche storiche – Rovigno, Collana degli Atti N. 38, Rovigno, 2014., str. 97–267. Isto je i s legendom o sv. Križu proplakalom iz 16. st. koja se reafirmira u 18. st. zalaganjem biskupa Garagnina i obnavljanjem istoimene bratovštine. O tome u: Srdoč-Konestra, I. – Lajšić, S., nav. djelo (2008).

prisutnost sakralnih objekata na prostoru rapske biskupije tijekom kasnoga srednjega i ranoga novoga vijeka, ostaje relativno neistraženo pitanje postojanja lokalne (rapske) hagiografske literature.⁵ Ali i samo pitanje uloge pojedinih svetačkih kultura u oblikovanju identiteta ranonovovjekovne rapske zajednice, što je obuhvaćalo ne samo kulturno-povijesni već i gospodarsko-politički kontekst.⁶

2. Rukopisi legende o svetom Marinu i svetom Leu (*Vita sanctorum Marini i Leonis*)

Sveti Marin kršćanski je svetac koji je živio u vrijeme progona cara Dioklecijana. S obzirom na to da su ključni događaji u životu sv. Marina oni sa sv. Leom hagiografski narativ uglavnom objedinjuje oba životopisa pod nazivom legenda o sv. Marinu i Leu. Smatra se da su ta dva mladića po zanimanju klesari kao građevinski radnici 298. godine došli iz tadašnje rimske provincije Dalmacije u tada razrušeni Rimini kako bi sudjelovali u njegovoj obnovi. Ondje su širili kršćanstvo. Nakon što ih je tadašnji biskup Riminija sv. Gaudencije zaredio za đakone sudjelovali su u misijama protiv arijanizma. Živeći pustinjačkim životom, sv. Marin se skrasio na brdu Monte Titano gdje je osnovao Republiku San Marino, a sv. Leo na obližnjem brdu Montefeltro gdje je osnovao istoimeni gradić San Leo.⁷

⁵ Već je tzv. kritička hagiografija svetačkim legendama počela pristupati kao *narativnim izvorima* za proučavanje kultura svetaca u njihovom širem, društvenom kontekstu. O takvom metodološkom pristupu u Marinković, A. „Hagiologija: izvori i metode”, u: *Hagiologija. Kultovi u kontekstu*. Leykam international, Zagreb, 2008., str. 7. U kontekstu istraživačkoga pristupa valja napomenuti da se uz hagiografiju (prikupljanje, popisivanje i identificiranje izvora) razvila *hagiologija* kao disciplina koja hagiografijama pristupa s ciljem *analize i kontekstualizacije u interdisciplinarnom metodološkom okružju*. Marinković, A., nav. djelo (2008), str. 7.

⁶ U prilog identitetskom određenju: (...) *za osnivanje grada ili samo naselja traži se i simbolička motivacija, napose religioznog značaja, a u tome posebnu ulogu ima kult svetaca kao zaštitnika cijelih gradova, gradskih četvrti, ljudskih djelatnosti i životnih situacija. Patronat sveca nad nekim mjestom ili područjem ljudskog života u srednjem vijeku, a i kasnije, osim religioznog, koji je primarni, nosi sa sobom i niz drugih aspekata i utjecaja na život i prostor te nerijetko ima presudnu ulogu u organizaciji prostora. Ti su utjecaji najčešće psihološki (zavjeti često donose olakšanje u psihičkim napetostima), kulturni (patronat sveca povod je značajnih umjetničkih djela i kulturnih događaja), društveno-gospodarski (bratovštine kao sredstva rješavanja društvenih problema te hodočašća kao određeni oblik „turističke” privrede), politički (preko svetaca često se šire strani utjecaji pa i vlast osvajača; (...). Badurina, A., Tadić, M., *Hagiotopografija Istre i dubrovačkog područja*. Radovi IPU 12-13/1998–1989 (59–63), str. 59.*

⁷ Prema: Farlati, D., nav. djelo (1775), str. 273; Mombritius, M., *Sanctuarium seu Vitae sanctorum. Novam hanc editionem curaverunt duo monachi Solesmensis*. Tomus secundus. Parisiis, apud Fontemoing et socios, editores, 1910., str. 95–102; 284–285. Od mlade litera-

Prema jednoj tiskanoj varijanti ove legende iz 15., što su u 17. preuzeli bollandisti, a u 18. stoljeću i D. Farlati, mjesto je rođenja ove dvojice mladića otok Rab, a u novije vrijeme čak i mjesto Lopar na otoku Rabu, iako za tu (popularnu) tezu zasad nema neposrednih dokaza.⁸

U kroatističkoj se hagiografskoj i hagiološkoj literaturi, dosad, uglavnom nije raspravljalo o sv. Marinu.⁹ Tomu je mogući razlog vjerojatno što se sv. Marin uglavnom povezivao s osnutkom Republike San Marino. Također, zamjetno je da u hrvatskoj književnoj povijesti dosad nisu bile poznate hrvatskim jezikom zapisane hagiografske varijante koje bi izravno tematizirale život i djelo sv. Marina.¹⁰

ture vidjeti Donati, A., *San Marino tra storia e leggenda da Omero a san Pier Damiani. Edizione critica della «Vita sanctorum Marini et Leonis»*. *Fonti, documenti, manoscritti, incunaboli*, San Marino, 2010. Usp. još o životu sv. Marina i Lea i u pojedinim povijesnim monografijama i raspravama: Fattori, O., *Arbe – San Marino. Cronistoria*. Arti grafiche Sammarinesi, San Marino, 1943.; Aebischer, P., *La „Vita Sancti Marini”*. Biblioteca di San Marino, San Marino, 1980.; Burigana, R., *La leggenda „Sancti Marini”*. *Una storia religiosa tra Rimini e il monte Titano*. Aiep Editore, San Marino, 1992.; Donnini, M., *Una rilettura della Vita Sanctorum Marini et Leonis*, u: „Scuola secondaria superiore”. XXXIX annuario. Anno scolastico 2011 – 2012, San Marino, str. 227–278. O sv. Marinu također u Badurina, A., *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000, str. 426. Opširno o životu i hagiografiji dvojice svetaca i u Badurina, O., *Kronika župe grada Raba, Rab, [1946?]*, str. 4–9.

⁸ *Molti secoli dopo la composizione della Vita dei santi Marino e Leone, i Bollandisti raccolsero una notizia, riscontrata da fonti tarde anche sul monte Titano, secondo cui il santo sarebbe venuto dall'isola di Arbe. Sull'isola però, come in tuta la Dalmazia, non c'è alcuna prova di questa notizia*. Donati, A., nav. djelo (2010.), str. 73. S druge strane moguće je pratiti popularnost tzv. 'loparske' teze: *Najznačajnija ličnost u povijesti stanovnika Lopara, prema povijesnoj građi kao i legendi jest sv. Marin – osnivač i zaštitnik jedne od najstarijih republika na svijetu – Republike San Marino (...). U novije vrijeme se Općina Lopar spremna postaviti kamenu spomenik sv. Marina (...). Teza o sv. Marinu u Loparu je dobila svoju potvrdu i u toponomastici Lopara, gdje se ističe jedno katastarsko područje zemljišta u Loparu koje nosi ime „kod sv. Marina”. Ta katastarska čestica datira iz 1913. godine (...)*. Ribarić, V., *Legenda o sv. Marinu Rabljaninu iz Lopara*. Nakladnik Općina Lopar i Turistička zajednica Općine Lopar, 2010., str. 12–13; 22.

⁹ Iznimka su kratke natuknice u leksikonima (npr. v. Badurina, A., nav. djelo (2000), str. 426) te u popularnoj literaturi (Ribarić, V., nav. djelo (2010); Pahljina, A., *Crtice o sv. Marinu i sv. Leu: umjetnički prikazi na otoku Rabu*. „Loparska beseda”, Lopar, lipanj, 2016., str. 31–33).

¹⁰ Po svemu sudeći legenda o sv. Marinu i sv. Leu iako rasprostranjena na latinskome Zapadu prije 13. stoljeća, ipak nije bila uvrštena npr. u popularno srednjovjekovno štivo *Legenda Aurea* Jacopa de Voragine (13. st.). U hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti zasa sada nije poznato da bi bila dijelom korpusa hrvatskologoljske hagiografsko-martirske književnosti. Vidjeti na primjer Voragine, J., *Zlatna legenda ili štiva o svecima*. Sv. I. i II., prev. Stjepan Pavić. Demetra, Zagreb, 2014–2015; Hercigonja, E., *Povijest hrvatske književnosti*. Knjiga 2., Liber – Mladost, Zagreb, 1975; Petrović, I., „Hagiografsko-legendarna

*

Latinska legenda o sv. Marinu i sv. Leu (*Vita sanctorum Marini i Leonis*) datira u drugu polovicu 9. i u 10. stoljeće,¹¹ a najčešće je bila dio srednjovjekovnih pasionala i brevijara koji su u najvećem dijelu korpusa pronađeni na prostoru današnje Republike Italije.

Na temelju objavljene literature do danas je poznato i sačuvano najmanje šest kasnosrednjovjekovnih kodeksa koji sadrže ovu latinsku *Vitu* te najmanje sedam ranonovovjekovnih kodeksa od kojih su dva izgubljena.¹² Ti se kodeksi nalaze u talijanskim bibliotekama, a ujedno nose i oznaku grada gdje se čuvaju, iako su različite provenijencije: San Colombano di Bobbio, Santo Stefano in Bologna, Morimondo, San Gaudenzio di Rimini, San Giovanni Evangelista di Ravenna.¹³

To su prema S. Donghi sljedeći pasionali i brevijari: **ms. 1473** iz 1180. godine (Biblioteca Universitaria, Bologna), **ms. Vat. Lat. 1190** iz 11.–12. stoljeća (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatikan), **ms. 6** iz 12.–13. stoljeća (Biblioteca del Seminario Vescovile / Centro studi Nicolò Rusca, Como), **ms. Sc-Ms. 1** iz 12. stoljeća (Biblioteca Civica Gambalunga, Rimini), **ms. F II 10** iz 11.–12. stoljeća i **ms. F III 16** iz 10. stoljeća (oba u Biblioteca Nazionale Universitaria, Torino).¹⁴

Ranosrednjovjekovni rukopisi koji sadrže latinsku *Vitu* datiraju u 15., 16. i 17. stoljeće. To su: **ms. H. 3** i **ms. H. 81**²⁰ (oba u Biblioteca Vallicelliana u Rimu), **ms. 99** i **ms. 101**²¹ (oba u Biblioteca Alessandrina u Rimu), **ms. Urbi-**

književnost hrvatskog srednjovjekovlja i senjski „Marijini mirakuli”. Izvori, žanrovske, tematske i tipološke karakteristike”. Slovo, sv. 34 (1984), str. 181–201.; Grabar, B. „Tiskani glagoljski Baromićev brevijar”. Slovo, sv. 34 (1984), str. 159–180. S obzirom na kulturno-povijesni kontekst i popularizaciju kulta sv. Marina, s hrvatske strane Jadrana očekivano je prisustvo ove hagiografije u (lokalnim) izvorima tek od 16. i 17. stoljeća. Sv. Marin (na dan 4. rujna) uvršten je u službeni *Rimski martirologij* (*Martyrologium Romanum*), vidjeti na: <http://www.liturgialatina.org/martyrologium/19.htm> (pristupljeno 7.11.2017. u 11.15 sati)

¹¹ Donnini, M., nav. djelo (2011–2012), str. 227.

¹² Detaljan popis kodeksa s detaljnim opisom kodeksa te popratnom studijom objavljen je u Donghi, S., *I testimoni medievali della Vita Sancti Marini: analisi codicologica e paleografica*. Università degli studi della Repubblica di San Marino. Scuola superiore di studi storici. Aiop, 2007. Podaci o signaturama te broju kodeksa u ovome su radu u cijelosti preuzeti iz navedene talijanske studije (2007, str. 13–19).

¹³ Preuzeto iz Donghi, S., nav. djelo (2007), str. 14. Važnu tekstološko-kritičku raspravu o rukopisima (varijantama) legende o sv. Marinu i sv. Leu objavljena je u Donati, A. – Zanfini, P. *Vita dei santi Marino e Leone. Introduzione*. Donati, A., nav. djelo (2010), str. 197–211, ujedno i kritičko izdanje legende: *Vita sanctorum Marini et Leonis. La Vita dei santi Marino e Leone*. Edizione critica e traduzione italiana. A cura di A. Donati. Donati, A., nav. djelo (2010), str. 215–235.

¹⁴ Donghi, S., nav. djelo (2007), str. 15–19.

nate lat. 1499 (Biblioteca Apostolica Vaticana), **ms. 23** (*olim 214*) (u Münsteru u Njemačkoj) te **ms. L 22 suss.** (Biblioteca Ambrosiana u Milanu).¹⁵

U 15. stoljeću (1478/80?) B. Mombritius objavio je u *Sanctuarium seu Vitae sanctorum* dvije legende: *Passio sanctorum Leonis et Marini martyrum* te *Passio sancti Marini pueri*.¹⁶ U tim se varijantama legende kao podrijetlo sv. Marina i sv. Lea još uvijek navodi Dalmacija, što je podatak koji ujedno odgovara dosad pronađenim srednjovjekovnim rukopisima:

*Confluentes itaque hinc inde ex universis Europae partibus Galliarum et Germaniae populi Italiae et Dalmatiae incolae Romani et barbari: et qui inhabitabant Macedoniam favore regio compulsi undique relictis urbibus dulcibusque natis terra marique delati convenerunt: et castra metati sunt apud Ariminum: Inter quos viri dei ex divina providentia de finibus Dalmatiae per Illirici fluctus aequora in littus Hesperiae navigio delati sunt. Convenientes itaque apparuerunt: unus cui nomen erat Leo: alter vero qui Marinus vocabatur.*¹⁷

Desetak godina kasnije Petrus de Natalibus u *Catalogus sanctorum et gestorum eorum* u legedi o svetom Marinu ispovjedniku (*De sancto Marino confessore*) za Marina i Lea navodi da su ne samo iz Dalmacije već da su građani Raba:

*(...) que circa annos domini .ccxx. reparari cepit: contigit ut ex dalmatie partibus duo magistri dolandorum lapidú advenirent: videlicet Marinus & Leo qui ex arben civitate oriundi christiani ab infantia domino servienbát: de labore manuum suarum pauperibus elemosynas tribuentes.*¹⁸ (istaknula S. P.)

¹⁵ Isto. Ovdje valja spomenuti podatak da je Lorenzo Fondra (Zadar) u 17. st. u rukopisu *Istoria della insigne reliquia di San Simeone profeta*, koji je prvi put tiskan sredinom 19. stoljeća, naveo u kratkoj biografskoj natuknici o Stefanu Cortese (Cortesiis) iz 15. st., da je imenovani osim što je bio opat benediktinskoga samostana sv. Petra u Supetarskoj Drazi na otoku Rabu te rektor crkve sv. Marije Velike u Zadru, prepisao mnoge pergamene i stare knjige, između ostaloga i život sv. Marina. Fondra, L., *Istoria della insigne reliquia di San Simeone profeta*. Fratelli Battara, Zara, 1855., str. 370–371. Vjerojatno isti S. Cortese (*Stefano de Cortesi Arcidiacono di Zara*) spominje se i na *Indulgenciji* (1489) samostanu sv. Andrije Apostola u gradu Rabu. To bi značilo da postoji još jedna varijanta odnosno rukopis legende o sv. Marinu i to iz 15. st., a koja je nastala ili u Zadru ili na Rabu, vjerojatno na latinskome jeziku.

¹⁶ Mombritius, M., nav. djelo (1910), str. 95–102, 284–285.

¹⁷ Mombritius, M., nav. djelo (1910), str. 96.

¹⁸ Isto navodi i Donati, A., nav. djelo (2010), str. 90 u bibliografskoj bilješci br. 402. Citat preuzet prema: Petrus de Natalibus, *Catalogus sanctorum et gestorum eoru[m] ex diversis*

Otada, posebice otkrićem i prijenosom relikvija (kosti) sv. Marina na otok Rab od kraja 16. stoljeća započinje intenzivna reafirmacija i popularizacija kulta sv. Marina u Rapskoj biskupiji.¹⁹

3. Pronalazak i prijenos relikvija svetoga Marina

Otkriće 'tijela' odnosno kostiju sv. Marina te prijenos relikvija u rapsku biskupiju krajem 16. stoljeća detaljno su opisali i javnosti predstavili naročito bolandisti u *Djelima svetaca*.²⁰ Isto donosi i D. Farlati uz prijepis korespondencije između Marina Bonettija, Marina Bizze i tadašnjega rapskoga biskupa Pasquala Padavina.

Naime, kosti sv. Marina pronašao je 1586. godine sanmarineški arhiprezbiter Marinus Bonettus (Marino Bonetti) s nekoliko kapucina u istoimenoj crkvi sv. Marina na brdu Monte Titano u Republici San Marino. Pronađeni kovčeg s 'tijelom' potom je izložen na velikom oltaru uz najveće počasti.²¹ Odmah je zatim jedan kapucin iz samostana Monte Fiore, navodno Rabljanin, zamolio Magistat grada San Marino da mu dopuste odnijeti pokoju svečevu kost na otok Rab – u „svečevu domovinu”. Ustupljene su mu dvije kosti s popratnim pismom, ali je kapucin nakon nekoga vremena navodno optužen za prijevaru i bačen u tamnicu, dok su relikvije koje su trebale otputovati na otok Rab predane kapucinskom vikaru.²²

Broj relikvija koje je posjedovala neka biskupija reprezentirao je njezinu moć,²³ pa se i u Rapskoj biskupiji pojavio veliki interes za relikvijom sv. Mari-

voluminibus collectus. Liber octavus. De sanctis de mense septembris occurrentibus, cap. Xxxvi. Venetiis, 1506. Prvo izdanje 1493.

¹⁹ U reafirmaciji svetačkih kultova, u prvom redu iz lokalnih martirologija, rapska biskupija nije bila izuzetak. O tome posebno vidjeti rad Basić, I. „*De inventione Sancti Felici: rekognosciranje relikvija i reafirmacija kulta sv. Feliksa u Splitu u kontekstu poslijetridentske obnove*”, u: *Splitska hagiografska baština: povijest, legenda, tekst*. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Splitu od 26. do 27. rujna 2011., ur. J. Belamarić, B. Lučin, M. Trogrlić, J. Vrandečić, Književni krug Split, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu, Split, 2014., str. 271–313.

²⁰ *Acta Sanctorum*. Editio novissima, curante Joanne Carnandet. Septembris tomus secundus. Parisiis et Romae apud Victorem Palme bibliopolam, 1868., str. 208–220. (Isto i u izdanju *Acta Sanctorum*, Antwerpen, iz 1748.: *De s. Marino Diacono Conf. Patrono reipublicae cognomis in Italia*; str. 208–220).

²¹ Farlati, D., nav. djelo (1775), str. 273–274. Marinus Bonetus je potanko opisao taj događaj 10 godina poslije (1596).

²² Fattori, O., *Su l' „Autenticità delle Ossa” del Santo Fondatore della „Libertas Perpetua” venerata nella Basilica della Repubblica di San Marino*, u: *Museum, Anno X, Gennaio – Dicembre, MCMXXVI*, str. 55–56. (45–67).

²³ Mlacović, D. *Građani plemići. Pad i uspon rapskog plemstva*. Leykam international, Zagreb, 2008., str. 192–193.

na. U prijenosu svećevih kostiju na Rab najvažniju su ulogu imali osim M. Bonettija, rapski plemić i kanonik te kasnije i barski nadbiskup Marin Bizza (1570–1625)²⁴ te tadašnji rapski biskup Pasqual Padavini (1588–1621).²⁵

Marin Bizza, kako se navodi u literaturi, piše u San Marino i moli M. Bonettija da mu ustupi jednu svećevu relikviju za potrebe privatnoga štovanja te naposljetku moli u pismu papu Klementa VIII. da se Rapskoj biskupiji i službeno dodijeli relikvija sv. Marina. Tako relikvije sv. Marina dolaze na Rab 1595. godine.²⁶ M. Bonetti ih šalje u zatvorenoj i zapečaćenoj kutiji po izaslaniku iz San Marina na čemu mu se Rabljani zahvaljuju posebnim pismom.²⁷ Relikvije sv. Marina prvotno su se smjestile u crkvu sv. Franje na Komrčaru, a zatim su 28. siječnja 1596. godine prenesene u Katedralu u sanktuarij²⁸ i to uz veliku svečanost i procesiju u kojoj su uz biskupa sudjelovali čitav rapski kler i rapski knez:²⁹

*Quandoquidem Rev. dominationi vostrae placuit civitatem hanc ornare sacris reliquiis costae gloriosi corporis S. Marini popularis nostri, gratias agimus quam possumus maximas de tam caro et pretioso dono..... Heri sanctissimae istae reliquiae approbatae fuerunt et repositae apud alias in sanctuario hujus ecclesiae cathedralis... Arbae XXIX Januarii MDXCVI etc.*³⁰

²⁴ Marin Bizza poznat je i kao barski nadbiskup odnosno autor izvještaja *Relatione della visita fatta da me Marino Bizzi, Arcivescovo d'Antivari, nelle parti della Turchia, Antivari, Albania e Servia alla Santite di Nostro Signore Papa Paolo Quinto*. Priredio F. Rački, Starine JAZU, 1888, 51–156. Više u: Gliubich, Simeone, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*. Vienna – Zara, 1856., str. 38; Polonijo, M., „Loparanin – turski paša”. Krčki kalendar, 1955., str. 62–63.; Kolumbić, N. *BIZZA, Marin (Bizzi, Bizzius, Bicius)*. *Hrvatski biografski leksikon*, LZMK, Zagreb, 2009–2017, na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2030> Datum posjete 14.12.2017.

²⁵ Spisi rapskoga biskupa Pasquala Padavina (16./17. st.) čuvaju se u rapskom biskupskom arhivu (*Archivum episcopale Arbi, II. habet 794 folia. Acta episcopi: Paschalis Padavini, Veneti*). Uvidom u ovaj fond zasad nije pronađena korespondencija biskupa Padavina koju navode D. Farlati i bolandisti.

²⁶ Prema: *Acta Sanctorum* (1868), str. 214; Farlati, D., nav. djelo (1775), str. 274–275.

²⁷ Prema Farlati, D., nav. djelo (1775), str. 275–276. Nemamo podatak jesu li sva ova pisma sačuvana i u originalu ili samo u prijepisu u literaturi. I dalje ostaje otvorena mogućnost da se nalaze u arhivu u San Marinu.

²⁸ Prema isto.

²⁹ Sve prema: *Acta Sanctorum*, isto; Farlati, isto, Badurina, O., *VKK, Liber III*, str. 37. Ista je vijest zabilježena i u Arhivu don Leona Spalatina: *Memorie della nobile famiglia de Spalatinis*, fol. 141b – pod brojem 369 i godinom 1596.

³⁰ *Acta Sanctorum* (1868), str. 214; isto i u Farlati, D., nav. djelo (1775), str. 276.

4. Izgradnja crkve sv. Marina i sv. Didaka u gradu Rabu te prijenos posvetne ploče u Republiku San Marino

Već deset godina po prijenosu relikvija sv. Marina, u gradu je Rabu u Kaldancu, sagrađena i posvećena crkva sv. Marinu i franjevačkom svecu Didaku.³¹ Naime, franjevci su samostana sv. Bernardina Sijenskoga iz Kampora već u gradu Rabu imali izgrađen hospicij i kapelu³² uz koje rapski dobročinitelj Dinko (Domenico) Dokula³³ godine 1600. kupuje kuću od Nikole Scaffè za 30 dukata te ju daruje franjevcima kako bi od te kuće napravili crkvu.³⁴

³¹ Crkva nije posvećena sv. Marinu i sv. Leu kako bi se moglo očekivati, već je crkvi uz sv. Marina pridodan titular rano novovjekovnoga franjevačkoga sveca sv. Didaka (u. 1463; kanoniziran je 1588.) što novoizgrađenu crkvu smješta u kontekst djelovanja franjevačkoga reda na otoku Rabu i društvenih procesa koji su zahvatili zajednicu u vremenu katoličke obnove. Proglašenje Didaka svetim dogodilo se uoči prijenosa kostiju sv. Marina u rapsku biskupiju. O sv. Didaku vidjeti: *St. Didacus. Catholic Encyclopedia* na <http://www.newadvent.org/cathen/04781a.htm> (posjećeno 7.11.2017. u 13.11 sati). Također valja istaknuti: *Štovanje svetaca je – u različitim kontekstima i na različite načine – na mjesnoj razini uključivalo i iznova potaknutu pobožnost prema lokalnim svetim zaštitnicima starog postanka, nerijetko ranokršćanskim mučenicima, čiji su kultovi doživljavali ponovan procvat paralelno s naglašavanjem »mladih« svetaca karakterističnih za ranonovovjekovno razdoblje. (...) Drugim riječima, dolazi do ciljane reafirmacije vrlo starih kultova lokalnih (ili lokalno čašćenih) svetaca koji su trebali iznova nadahnuti pobožnost zajednice u skladu s novim duhom katoličke obnove.* Basić, I., nav. djelo, str. 272.

³² Prema Farlati, D., nav. djelo (1775), str. 279. U dokumentu iz 1525. godine (pergamena br. III) koji se čuva u arhivu franjevačkoga samostana sv. Bernardina Sijenskoga u Kamporu na otoku Rabu spominje se kuća i kapela u gradu Rabu franjevaca iz Kampora, što se odnosi na kuću franjevačkoga hospicija uz koji će se kasnije smjestiti crkva sv. Marina.

³³ Dinko Dokula (Domenico Docula) oporukom iz 1614. godine osnovao je društvo Javne dobrotvornosti na Rabu, koje se skrbrilo za siromašne djevojke; poznati rapski dobročinitelj. Spisi u arhivu i knjižnici samostana sv. Bernardina Sijenskoga u Kamporu 4852 / 9 – C IV – 26, te u DA u Rijeci.

³⁴ O darovnici D. Dokule prema Badurina, O., VKK, L III, str. 44–45. Ovdje valja spomenuti i to da crkvu sv. Marina ne valja poistovjećivati s jednom drugom i to starijom crkvom sv. Martina. Crkva sv. Marina i sv. Didaka ucrtana je uz istoimeni hospicij i u katastarsku mapu iz 1828. godine (DAS, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, 514 Rab) u dijelu grada Raba koji se zove Kaldanac, u blizini nekadašnje rapske katedrale. U recentnim studijama iz povijesti umjetnosti kontinuirano se proteže tvrdnja da su crkva sv. Marina i ona sv. Martina jedna te ista građevina te da su stariji istraživači (kao npr. W. Schleyer i V. Brusić koji kao nalazište predromaničkoga zoomorfnoga pluteja obojica navode dvorište pokraj crkve sv. Marina) moguće pogriješili, vidjeti u: Jarak, M., *Starokršćanska i ranosrednjovjekovna skulptura otoka Raba*. Starohrvatska prosvjeta 37/2010, str. 92.; Jurković, M., „Un raro motivo iconografico sulla scultura altomedievale – i *senmurv* di Arbe e Nevidane”, u *Scripta in honorem Igor Fisković. Zbornik povodom sedamdesetog rođendana*. International Research Center for Late Antiquity and the Middle Ages, Motovun, University of Zagreb, Zagreb – Motovun, 2015., str. 44–45.; Jarak, M., *Studije o kasnoantičkoj i ranosrednjovjekovnoj skulpturi s otoka Raba*. FF Press, Zagreb, 2017., str. 106–109. Crkva sv. Martina

Godine 1605. crkva je posvećena sv. Marinu i sv. Didaku,³⁵ a godine 1666. dobiva i papinske povlastice oprosta.³⁶ Ta je crkva imala i posebnu posvetnu oltarnu ploču s epigrafskim natpisom:³⁷

Prijepis epigrafa *ad litteram*:

ECC·ET·ALTAR·CŎSEC·FVIT
 ADHONORĀ·DEI·ET·SS·CONF·
 MARINI ET·DIDAC·AR·DŃO
 PASQ·PATAV·ĚPO·ARBĚSE·
 DIE DŃI XXIII APR·M[...]V³⁸

Crkvu su sv. Marina i sv. Didaka u gradu Rabu održavali franjevci iz Kampora³⁹ sve do kraja 19. stoljeća.⁴⁰ Nakon što je crkva desakralizirana tek je

spominje se već u 14. st., a zavedena je i u Inventaru Rapskoga kaptola (Arch. Capituli Arbi, liber 15, Rab, p. 33b–34a) te detaljno opisana u *Velikoj kamporskoj kronici* (L IV, str. 112–113) u kojoj O. Badurina navodi i točne dimenzije same građevine (10,30 m × 4 m). Ta je crkvice smještena u jednoj od sporednih ulica u koje se iz smjera Varoša ulazi iz Srednje ulice ili Gornje ulice. Poput crkve sv. Marina i ona je na prijelazu iz 19. u 20. st. pretvorena u kovačnicu, no u onu obitelji Legac.

³⁵ O posvećenju ove crkve izvješćuje i najstarija kronika otoka Raba: *Arbenses post reliquiam s. Marini an(n)o 1595. acceptam, templum eidem et altare edificarunt quod in eidem et s. Didaci honorem an(n)o 1605. consecravit ipse praesus ist docet inscriptio (...). Cronaca della citta d'Arbe*, str. 41. i 291. Isto u prijepisu donosi i Badurina, O., VKK, L III, str. 56.

³⁶ Prema Badurina, O. VKK, L III, str. 149. Original *Indulgencije* čuva se u arhivu franjevačkoga samostana sv. bernardina Sijenskoga u Kamporu.

³⁷ Iako je posveta oltarne ploče zapisana već u bolandističkoj literaturi te u ostalim tiskaninim historiografskim publikacijama (npr. Farlati, D., nav. djelo (1775), Fattori, O., nav. djelo (1980)) danas je na otoku Rabu taj podatak gotovo nepoznat.

³⁸ Ovaj je prijepis napravljen 2015. g. izravno s oltarne ploče u San Marinu. Fonološka transkripcija epigrafa objavljena je u: Fattori, O., "Il sacrificio di ARBE novella Olocausta del Carnaro", u: *Museum*, Anno V, N. 1-4, MCMXXI, str. 139.: *ECCLESIA ET ALTAR CONSECRATUM FUIT / AD HONOREM DEI ET SANCTORUM CONFESSORUM / MARINI ET DIDACI A REVERENDO DOMINO / PASQALE PATAVINO EPISCOPO ARBENSE / DIE DOMINI XXIII APRILIS M (DC) V*

³⁹ U VKK se navodi da se tijekom 18. st. crkva dvaput obnavljala te da je biskup blagoslovio njezino zvono. Prema Badurina, O. VKK, L III, str. 212; 274. Također, u *Inventaru* je franjevačkoga samostana u Kamporu u 1753. godini zaveden trošak od 40 L za trošak restauracije: (...) *per restauro della ch. Di s. Marino in ospicio (d'Arbe). Liber Inventariorum*. Arhiv franjevačkoga samostana sv. Bernardina Sijenskoga u Kamporu, 18. st., str. 88–95.

⁴⁰ Održavanje crkve i hospicija stvaralo je određeni trošak. Misa se u toj crkvi posljednji put održala 1876. godine, a 1880. godine franjevci su morali prodati kuću uz crkvu u kojoj

manji dio njezina inventara sačuvan: drvene skulpture sv. Marina i sv. Didaka darovane su ženskom benediktinskom samostanu sv. Andrije Apostola u gradu Rabu, dok je oltarna ploča s posvetnim natpisom prvotno 1918. godine smještena u atrij Kneževa dvora u gradu Rabu odakle je 1921. godine prenesena u Republiku San Marino i uzidana u zid kripte Sv. Petra ispod Bazilike sv. Marina gdje se i danas nalazi.⁴¹

5. Popularizacija kulta i hagiografski narativ o sv. Marinu građaninu Raba

Popularizacija kulta sv. Marina na otoku Rabu na temelju dostupnih arhivskih izvora počinje krajem 16. i početkom 17. stoljeća, a vrhunac dostiže u 18. stoljeću kada je u rapskoj komuni uvedena i službena svetkovina u čast sv. Marinu ispovjedniku.

Na sjednici kneževa vijeća koja je održana 1701. godine zaključeno je da kult sv. Marina i sv. Lea valja i služeno promovirati jer su ta dva sveca rođena, kako se tada smatralo, u gradu Rabu: (...) *la divotione verso li gloriosi ss. Marino e Leo Confessori, che havendo sortito per fortuna singolare di questa citta (...)*.⁴² Uz oficij i svetu misu za sv. Marina đakona građanina Raba (s. *Marin diacono cittadino di Arbe*) u rapskoj se biskupiji uvodi i službena *festa* (blag-

je tada besplatno stanovao jedan najamnik. Na poslijetku su franjevci zbog neimaštine odlučili istom kupcu kuće, Josipu Kukuliću prodati i samu crkvu koji ju je prenamijenio u kovačnicu. Godine 1940. crkva je u cijelosti srušena i na njezinu je mjestu sagrađen stan za gradskoga kapelana, a nakon što ju je ponovno otkupila rapska župa i pripojila župnoj kući. Cijeli historijat prema Badurina, O., VKK, L III, str. 778,3c, str. 787, str. 801–802; VKK, L, V, str. 110.

⁴¹ Iako o prijenosu oltarne ploče nalazimo podatke i u VKK, L, IV, str. 212–213, o tom je događaju znatno opširnija tadašnja sanmarineška literatura (posebno o tome: Fattori, O., nav. djelo (1921), str. 137–146). Ploča je prvotno bila smještena u atrij nekadašnje *Biblioteca e il Museo Governativo*, danas Državne biblioteke San Marino, a zatim je nakon bombardiranja tijekom Drugoga svjetskoga rata sklonjena i ugrađena u kriptom podno bazilike sv. Marina. O historijatu prijenosa oltarne ploče iz crkve sv. Marina s otoka Raba i njezinoj ugradnji u Baziliku sačuvano je detaljno izvješće u *Atti Commissione Governativa 1916-1943, Seduta 17. Agosto 1922.; Seduta 20. Aprile 1942*. Biblioteca di Stato e Beni Librari della Repubblica di San Marino. Na svesrdnoj pomoći u potrazi za 'pločom s otoka Raba' u Republici San Marino, kao i na pretraživanju literature i pronađenoj dokumentaciji osobito se zahvaljujem gospodi Claudiji Malpeli iz Državne biblioteke San Marina (Biblioteca di Stato e Beni Librari della Repubblica di San Marino). Zahvaljujem gospodinu Leu Marinu Morgantiju i gospodinu Nikši Šimetoviću na smjernicama i istraživačkoj podršci oko teme sv. Marina u San Marinu, kao i gospodinu Massimu Manciniju na praktičnoj pomoći tijekom istraživanja.

⁴² Prijepis zapisnika sjednice kneževa vijeća iz 1701. godine donosi Badurina, O. VKK, L, III, str. 195–196.

dan u čast sv. Marinu) na dan 28. siječnja kada je svečeva relikvija prenesena iz San Marina u Rab.⁴³

*Il Vescovo ed il Clero secolare della Diocesi d'Arbe in Dalmazia (...) l'espongono ossequiosamente, che celebrano la Festività di S(an) Marino diacono cittadino di Arbe con rito doppio solenne di secondo classe li ventiotto Gennaro, giorno in cui si fecela traslazione di una reliquia del detto Santo donata alla Città di Arbe dalla Republica di S(an) Marino e che in quella Città fiorisce la divozione al Sacro Cuor di Giesu (...).*⁴⁴

U arhivu franjevačkoga samostana sv. Bernardina Sijenskoga u Kamporu u rukopisu *Cronaca delle Città d'Arbe*⁴⁵ vjerojatno iz 18. stoljeća, nalazi se rukopisni uvezani umetak (umetnut između označenih f. 84v i f. 85r) na hrvatskome jeziku pod naslovom *Počine život svetoga Marina ispovidnika Raba Djaka (Pocigne xiuot Suetoga Marina ispouidnika Raba Diaca)*. Riječ je o hagiografskome zapisu (tzv. *štenju*) iz 18. stoljeća koji je vrlo vjerojatno logičan nastavak sveopće popularizacije kulta sv. Marina na otoku Rabu.

Hrvatski je tekst umetnut u latinske lekcije o sv. Marinu i sv. Leu koje su bile namjenjene čitanju na svetkovine (*feste*) svetaca. Umetnuta legenda popraćena je i kratkim opisom na latinskom jeziku pod naslovom *De Sancto Marino Cive Arbense* u kojem prepisivač napominje da je samu legendu 'prepisao' iz starijih izvora. Zapravo ju je preveo s latinskoga jezika i dijelom adaptirao, i to ponajviše umetanjem etnika u hagiografski okvir: legenda počinje tvrdnjom da su sv. Marin i sv. Leo Rabljani (*Marin i Leun z Raba Karstiane*) kao što i završava istom tvrdnjom da je sv. Marin Rabljanin ujedno i patron grada Raba (*ki dakle Rabljani budući nas Patrium*).

Pritom prepisivač u svojoj napomeni ne zaboravlja istaknuti 'prastaru' tradiciju po kojoj sv. Marin građanin Raba pripada rapskoj obitelji *Marinci* (*Marinculić*). Izvodi i obiteljsko stablo u kojem se osim obitelji Nimire spominju još neka domaća prezimena:

In hoc nostro Civitate est tradito antiquarum silicat Sanctum Marinum esse Civem huius Arbensis Civitatis, et familiam Marinci vulgo Marinculich, qu(a)e adhuc in multis civibus reperitur,

⁴³ *Arch. Capituli Arbi*, liber 43, *Documenta*, str. 104. Riječ je o prijepisu starijega dokumenta o ustanovljenju blagdana koji je napravio rapski kanonik Girolamo Marinellis.

⁴⁴ *Arch. Capituli Arbi*, liber 43, *Documenta*, isto.

⁴⁵ Posebna zahvala pripada franjevcima samostana sv. Bernardina Sijenskoga u Kamporu na otoku Rabu, posebno predstojniku samostana fra Ivanu Gavranu, što su mi omogućili uvid u radu na rukopisima koji se čuvaju u njihovu arhivu, kao i objavljivanje hagiografske legende sv. Marina iz *Rapske kronike* (*Cronaca delle Città d'Arbe*).

*descendens a stirpe s(anc)ti Marini [...] vero et multi sunt et eadem cognatione desedentes. - - - Aliqui vero dieunt familiam Nimiream vulgo Nimira descendere a s(anc)to Marino, qu(a)e ad presens numerosa inter nobiles familias existit (...).*⁴⁶

Uvođenje i popularizacija štovanja sv. Marina u rapskoj se biskupiji nameće kao 'strateški identitetski čin'⁴⁷ kojemu je cilj osigurati što veću važnost same biskupije, potvrđenu tvrdnjom o mjestu rođenja (Rab kao svečeva prva domovina / očevina pa čak i djedovina) te posjedovanjem relikvije stečene izravno iz svečeve domovine. U taj se proces konstruiranja svečeva identiteta ugradio i pokušaj pronalaska genealoških veza između svetoga Marina i određene rano novovjekovne rapske plemićke obitelji; i našli su je u znamenitoj rapskoj obitelji Nimira pa se ta obitelj smatrala nasljednicima sv. Marina!⁴⁸

Tako je priča o podrijetlu sv. Marina zapravo priča o rapskoj biskupiji kao njegovu patrimoniju te je kao takva morala dobiti i svoj narativni oblik koji je mogao biti višestruko eksploatiran u obliku popularnog *čten'ja* na lokalni svečev blagdan⁴⁹. Stoga, naracija i završava identifikacijom rapskoga puka odnosno molbom-opomenom Rabljanima o tome kako i zašto valja štovati svetoga Marina.

Zapisivač je posegnuo i za poznatim pučko-bratovštinskim zazivom Bogu kojim Rabljani mole da ih sačuva kuge, rata i gladi. Taj je zaziv reaktualiziran

⁴⁶ *Cronaca delle Città d' Arbe*, f. 84v.

⁴⁷ O reprezentaciji podrijetla i njegovoj funkciji u oblikovanju određenoga kulturnoga imaginarija posebno valja vidjeti rad: Blažević, Z. – Coha, S., „Zrinski i Frankopani – strategije i modeli heroizacije u književnom diskursu”. Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Vol. 80, 2008, str. 91–117. Sličan je proces prisutan i u konstruiranju kulturnoga identiteta rapske biskupije odnosno sv. Marina: *Naime, u sklopu ranonovovjekovnih kulturnih praksa upravo je genealogija bila jedan od najpopularnijih obrazaca sistematizacije svijeta i razrješavanja aporije između povijesnog kontinuiteta i promjene. Osim toga, zahvaljujući egzemplarnoj sposobnosti konstruiranja individualnih i kolektivnih identiteta u formi materijalizirane, odnosno u sadašnjosti otjelovljene i personalizirane prošlosti kao neprijepornog dokaza vrline, genealogija je smatrana simboličkim iskazom i pandanom božanski providena staleškoga poretka i moralne izvrsnosti koje automatski osigurava i garantira hereditarna transmisija.* Blažević, Z. – Coha, S., isto. str. 92.

⁴⁸ Badurina, O. također ističe da je riječ o pseudogenealogiji potvrđujući to i maticama rođenih i krštenih iz 16. i 17. st. Vidjeti Badurina, O., VKK, L III, str. 323. O rapskoj obitelji Nimira, njihovu rodoslovlju te načinu stjecanja i gubitka plemstva vidjeti Mlacović, D., nav. djelo (2008), str. 268–269.

⁴⁹ Datum je u rapskoj biskupiji određen datumom stjecanja relikvija (28. siječnja), a ne datumom otkrića svećevih kostiju (5. rujna) pa se blagdan u čast ovoga sveca na otoku Rabu i u Republici San Marino ne podudaraju.

tijekom obnove pučke bratovštine Presvetoga križa proplakaloga, oko godine 1765.,⁵⁰ a inkorporiran je i u hrvatsku varijantu legende (oko godine 1778).

6. Život svetoga Marina ispovidnika Raba Djaka

Fonološka transkripcija:⁵¹

Počine život Svetoga Marina ispovidnika Raba Djaka. Hoteći Dioklecijan, i Masimijan ponoviti grad od Rimana nigdi godišća našego spaseña dvisto i dvajsat. Meju mnogimi [...] koji bihu došli bi Marin i Leun s Raba Karstjane [...] koji dilahu kamen'ja, oni ča dobivahu svojima rukama činahu [...]tva [...] vidjahu da mnogi kar(s)tjani da jesu u trudih napaćeni, [...]jući tuko njihove poglavje davahu nim pomoć. Marin kupi jednoga tovara za učiniti bratu Leotu. Nakon tri godišća Leun nikolikimi pojde na verh ki se zove Fereto. Kadi učini ući jednu celu⁵², i ondi staše za Bogu služiti. A Marin osta s družimi karstjani zidajući Riman dokle bude izvaršen i podilujući [...] [...] pomoć tužnim karstjanom [...] njih da ne puste viru svetu. Ne pustiše za trud molitvu [...]z[...] i. Dospivši [...]edan'je on za [...]ati jedan [...] na nebu pričao pripovidati i obrati Isukarstu, još[...] [...] i do [...]. I jedna // žena od djavla potahnutu pride iz Dalmatije u Riman, i pojde sucu, i pitao Marina da ju uzme za svoju ženu kako ona govoraše da je pravo. Koju stvar odvrze Marin, ona ga osudi da je karstjanin za koju stvar Marin obnoć pobignu na varh koji se zove Tirano kadi pribiva za jedno godišće u jednoj tesnoj spiži u kojoj ne vidi ga nijedan čovik. Budući potle našast i poznan od seļanova, ona sardita žena pojde ga najti, moleći ga da ju uzme za ženu. A Marin učinivši suprot noj zlamen sve-

⁵⁰ Misli se na bratovštinsku pjesmi osobito popularnoj tijekom 18. st. *Štujmo bratjo blagdan danas*: (...) i da nas oslobodi od zla svakoga // i očuva ovo misto od kuge, glada, rati (...). O tome vidjeti u Srdoč-Konestra, I. – Lajšić, S., nav. djelo (2008).

⁵¹ Tekst je transkribiran prema rukopisu, koji se čuva u franjevačkom samostanu sv. Bernardina Sijenskoga u Kamporu na otoku Rabu u rukopisnom kodeksu pod naslovom *Cronaca delle Città d' Arbe* između f. 84 [zapravo 82v] i f. 85r (listovi su zasebno numerirani od 83r do 84v). Fonološka je transkripcija provedena prema načelima zacrtanim u Vončina, J. *Tekstološka načela za pisanu baštinu hrvatskoga jezičnog izraza*. SHK, Matica hrvatska, Zagreb 1999.: [c] – /c/, /č/, /k/, /š/; [ch], [chi] – /č/, /k/; [g] – /g/, /j/; [gn], [gni] – /ń/; [gl] – /l/; [gh] – /g/; [h] – /h/, /k/; [i] – /i/, /j/; [j] – /j/, /i/; [j̃] – /ji/, /j/, /i/, /u/; [s] – /s/, /š/; [ss] – /s/, /š/; [sc] – /s/, /č/; [t] – /t/, /c/; [u] – /u/, /v/; [z] – /z/, /s/; [zc] – /c/; [x], [ž] – /ž/. Kratice su razriješene u oblim zgradama, umetnuto je intervokalno [j], nečitki dijelovi teksta ostavljeni su u uglatim zgradama, kraj folija je označen dvijema kosim crtama, točke slijede izvornik, riječi su rastavljene te su primijenjena ortografska pravila standardnoga hrvatskoga jezika.

⁵² Rkp. *cellu* – prema *cella*, ćelija. *Od 16. stoljeća, npr. koludrica ne ishojaše van is cele*. (*Transit*, 246), u: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, dio I, A-ČEŠUĽA. Tisak Dioničke tiskare, Zagreb, 1880–1882., str. 767.

toga križa zatvori se u celu kadi za let dan ne okusi jisbine stojeći vazda na molitvi. Zatim potle ona žena oslobojena djavla poznavši njegove privare, i pitavši ga prošećenje odkrivši u gradu zloće koje biše dilovala po potaknutju djavla. Marin od mnogih budući pohojan[...] i uzida jednu crikvu na ime Svetoga Petra [Apustola]. Jedan mo[gućni] človik po[šavši] za izgoniti Marina od onuda naj[de] moleći Marin kako jedna stena koja [se] // nemogaše gibati, nemogući govoriti, [...] kojega vidivši ovo izprosi od Marina zdravje sinu svomu, i obrati se Isukarstu sa svom svojom obiteļom. Sveti Gaudentio poslan od svetoga Occa Pape za biskupa u Riman pride totu Leuna i Marina [...] [...] videći njihovo poniženje, [...]moću života dobrotu čudi i druge kriposti, redi Leuna misnika, a Marina djaka kojih jime[nova] pomoćnikov protiva poluvircem. Marin imajući želju od parvanje samoće, vraćajući se u celu namiriše na jednoga medvida koji mu biše pojil tovara on učini da medvid namjesto tovara nosi mu njegove robe. Zdvignuši se opeta heresija od Martinijana, bihu prognoñeni u Rimanu i kerstjane za koju stvar sveti Gaudentio biskup s mnogimi družimi pobignu; ništar ne mañe Sveti Marin pribiva u svojoj celi služeći Bogu temeljitim načinom počinu u miru u godišći Gospodinovih dvisto i pedeset i sedam, i ondi zakopan. I sada se naziva Pena Svetoga Marina ki dakle Rabļani budući naš patrijun, imali bihmo stope njegove nastojati // naslidovati i štovati njegov blagdan i prikazati mu naše potrebe, neka on sprid licem Boga Semogućega sprosi nam milost potribite, i da nas oslobodi od zla svakoga i očuva ovo misto od kuge, glada, rati, da po njegovin dostojanstvu s ñim bude-mo uživati slavu koju nam je pripravil Gospodin Bog. Amen.

7. Zaključak

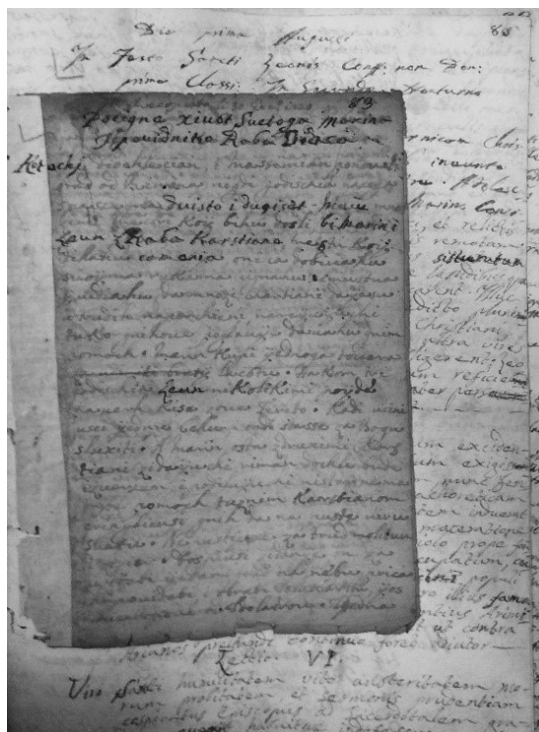
Štovanje se svetačkih kultova manifestira kroz različite žanrove i oblike preko kojih se određena zajednica (samo)određuje i reprezentira. Riječ je o raznovrsnim (kulturnim) dobrima počevši od moći svetaca oko kojih se razvija tzv. kult relikvija, preko specifičnoga fenomena pučkih pobožnosti i to naročito u okrilju bratovštinske djelatnosti, štovanja svetačkih kultova posredstvom svetačkih slika i skulptura, svetačkih titulara crkava, kapela i oltara; te naposljetku zapisa o svecima mučenicima kao što su tzv. *acta martyrum* i popularnih (usmenih i pisanih) legendarno-pripovjednih iskaza o svečevu životu i djelu.⁵³

Kako ističe N. Lonza: *Oblikovanje svetačkog „pantheona” neke srednjovjekovne zajednice jedan je od najvažnijih aspekata samodefiniranja identiteta. Izbor patrona, nabava moći, određivanje titulara glavnim crkvama i uvođenje blagdana promišljeni su i dalekosežni činovi kojima se artikulira slika o statusu*

⁵³ Prema Hoško, E. „Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest crkve”. Bogoslovska smotra, 44/1, 1974, str. 22–38.

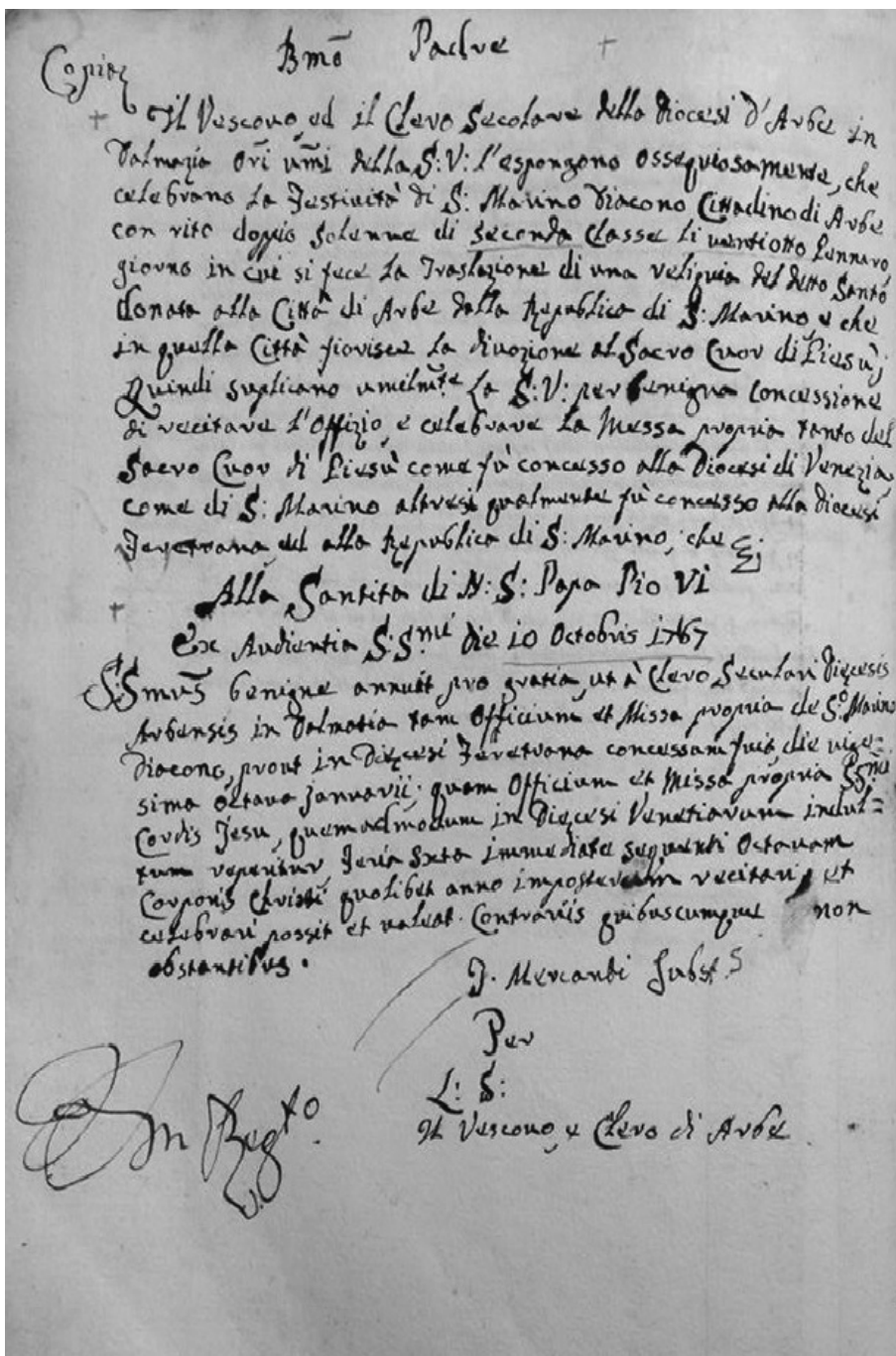
nekog grada ili države, o njegovoj tradiciji i korijenima.⁵⁴ S time da valja istaknuti da su narativni hagiografski izvori gotovo bez iznimke poprimali lokalna obilježja, nadilazeći svoje bizantsko-latinske matice, kako bi pritom (iz)vršili važnu identitetsku funkciju u oblikovanju identiteta same zajednice i to kroz figuru odabrana sveca. Upravo je za takvu rekonstrukciju ilustrativan primjer rapske komune i hagiografskoga narativa o sv. Marinu uz pomoć kojega je rapska zajednica kroz nekoliko stoljeća izgrađivala jedan dio svojega (kulturnoga, ali i političkoga) identiteta. Nakon ukinuća Rapske biskupije (1828) kult sv. Marina sve je manje prisutan u gradu Rabu, međutim, ponovnu reafirmaciju doživljava 60-ih godina 20. stoljeća, i to ponovno kao sredstvo oblikovanja (kulturno-turističkoga) identiteta lokalne zajednice.

8. Prilozi

Prilog br. 1.: rukopis *Života svetoga Marina ispovidnika Raba Djaka* na hrvatskome jeziku u *Cronaca della citta d'Arbe (Rapska kronika)*. Arhiv i knjižnica samostana sv. Bernardina Sijenskoga u Kamporu, Rab, sign. 4545/8-c II-10.

⁵⁴ Lonza, Nella, „Grada državnih institucija kao hagiografsko vrelo: dubrovački primjer”, u: *Hagiologija. Kultovi u kontekstu*. Ur. A. Marinković i T. Vedriš. Leykam international, Zagreb, 2008., str. 105.

Prilog br. 2.: prijepis odluke kneževa vijeća o ustanovljenju blagdana sv. Marina građanina Raba. Arch. Capituli Arbi, Liber 43, Documenta, Arhiv bivšega Rapskoga kaptola, Župni ured Rab.

64

✓ A. Sancto Marina
Civis Arbana

In hac nostra Civitate est traditio Antiqua
sicut Sonum primum esse Chumbra
Arbensis Civitatis, et Familiam Marina
vulgo Marinculich, que dicitur in motu
Civibus reperitur descendere a Sige
sive Marini Colateralis vero et multi sunt
eadem Cognatione descendentes. ---
Aliqui vero dicunt familiam Himercom
go Himerca descendere a Scto Marino que ad p
sans numerosa inter Nobiles familias existit.
Marinculich inde Maximun^a et for
Ex uno descendit Perado
Ex altero descendit Oblacina
Ex tertio descendit Sudigna
Marinci dicitur Marinculich habuit tres filios
et unam filiam
Ex uno descendit Oblacina
Ex altero Perado
Ex tertio descendit Sudigna
Ex filia descendit D. D. Prorich sive
Avia, similiter D. Marinus Rusilarich et D. S.
colaus Sado sunt Colaterales seu descen
tes et si non sunt agnati sunt cognati
id est ex Cognatione descendentes.
Secundum dicitur vero alijs non descen
dere ex Sige sive Marini familia
rea, cum non sunt ex Sca Civitate
tempore aggregati inter Nobiles
Questionum et Responsio R. M. M.
ni Patris Primarij de Jure Pontificio

Prilog br. 3.: genealogija sv. Marina građanina Raba. *Cronaca della citta d'Arbe (Rapska kronika)*. Arhiv i knjižnica samostana sv. Bernardina Sijenskoga u Kamporu, Rab, sign. 4545/8-c II-10.

49

Cicogna pene Ducis Veneti. Sixtus
v. Episcopum Arbensem exivit. 19. m.
bris. Dum ipse. Delectus Arbensi pro
idibus. Arbenses post rediit. S. Marini
anno 1598. acceptum, tamquam adun. et
obsequium. quod in adun. et S.
Ordini honorum anno 1685. Consecravit
ipse Episcopus, et do. et inscriptio latam
murali eiusdem templo. S. Marini
intra. ecc. et. alios. co. sac. p. ed.
ad honor. Dei. et S. S. Cap. Marini. et
videt. a. r. dno. 1659. p. ab. no. q. no.
orbasa. Ha. dno. 1685. apr. MDCV.
Prose. ipse. progredit. S. Marini. ad-
quom. anno 1596. 24. Apr. uq.
monumento. S. Marini. de. cast. Obijt
anno 1621. 28. Februarii. †. obijt. n. bly.
ip. p. r. om. d. e. u. m. in. ap. d. e. u. m. d. e. u. m. p. l.
Theodorus Georgius Capitanus Casera
1622. 47. †. 1624.
1635. 48. †. 1637. †.
Petrus. in. laudandus. Spalobensis. Prae-
s. ab. d. e. u. m. ob. anno 1685.
1663. 48. †. 1663. †. 1663. †.
Episcopi. p. l. cura. consecravit. et
Synodo. d. n. a. s. s. o. n. a. h. a. b. i. t. a. anno 1687. 26.
maj. statuit. Cap. XV. De. H. s. t. r. i. b. u. t. i. o. n. i.
bus. q. u. o. t. i. d. i. a. n. i. s. et. de. d. e. u. m. m. a. r. i. s.

Prilog br. 4.: bilješka o izgradnji i posvećenju crkve sv. Marina i sv. Didaka u gradu Rabu, rukopis, Cronaca della citta d'Arbe (Rapska kronika). Arhiv i knjižnica samostana sv. Bernardina Sijenskoga u Kamporu, Rab, sign. 4545/8-c II-10.

Izvori i literatura

- Acta Sanctorum*. Editio novissima, curante Joanne Carnandet. Septembris tomus secundus. Parisiis et Romae apud Victorem Palme bibliopolam, 1868.
- Arch. Capituli Arbi*, Liber 15, rukopis, Arhiv bivšega Rapskoga kaptola, Župni ured Rab.
- Arch. Capituli Arbi*, Liber 19, rukopis, Arhiv bivšega Rapskoga kaptola, Župni ured Rab.
- Arch. Capituli Arbi*, Liber 43, *Documenta*, rukopis, Arhiv bivšega Rapskoga kaptola, Župni ured Rab.
- Archivium episcopale Arbi, II. habet 794 folia. Acta episcopi: Paschalis Padavini, Veneti*, rukopis, Arhiv bivše Rapske biskupije, Župni ured Rab.
- Atti Commissione Governativa 1916-1943, Seduta 17. Agosto 1922.; Seduta 20. Aprile 1942*. Biblioteca di Stato e Beni Librari della Repubblica di San Marino.
- Badurina, O., *Kronika samostana u Kamporu (Velika kamporska kronika, dalje u tekstu VKK)*, rukopis, Arhiv i knjižnica franjevačkoga samostana sv. Bernardina Sijenskoga u Kamporu, Rab.
- Badurina, O., *Kronika župe grada Raba*, rukopis, Župni ured Rab, Rab, [1946?].
- Bizza, M., *Relatione della visita fatta da me Marino Bizzi, Arcivescovo d'Antivari, nelle parti della Turchia, Antivari, Albania e Servia alla Santite di Nostro Signore Papa Paolo Quinto*. Priredio F. Rački, Starine JAZU, 1888, 51–156.
- Cronaca della citta d'Arbe (Rapska kronika)*, rukopis, Arhiv i knjižnica samostana sv. Bernardina Sijenskoga u Kamporu, Rab, sign. 4545/8-c II-10.
- Indulgencija samostanu sv. Andrije Apostola u gradu Rabu*, Rim, 1489., Arhiv benediktinskoga samostana sv. Andrije Apostola u gradu Rabu, pergamena br. 3.
- Katastarska mapa iz 1828. godine, DA Split, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, 514 Rab, Split.
- Liber Inventariorum*. Arhiv franjevačkoga samostana sv. Bernardina Sijenskoga u Kamporu, 18. st.
- Memorie della nobile famiglia de Spalatinis*, rukopis, Arhiv don Leona Spalatina (privatni arhiv), Rab.
- Mombritius, M., *Sanctuarium seu Vitae sanctorum. Novam hanc editionem curaverunt duo monachi Solesmenses*. Tomus secundus. Parisiis, apud Fontemoing et socios, editores, 1910.

- Natalibus, P., *Catalogus sanctorum et gestorum eoru[m] ex diversis voluminibus collectus*. Liber octavus. De sanctis de mense septembris occurrentibus, cap. Xxxvi. Venetiis, 1506. Prvo izdanje 1493.
- Pergamena br. III*, Arhiv franjevačkoga samostana sv. Bernardina Sijenskoga u Kampur, Rab, 1525.
- Rimski martirologij (Martyrologium Romanum)*, mrežne stranice: <http://www.liturgialatina.org/martyrologium/19.htm>.
- Spisi Javne dobrotvornosti* (Dinko Dokula), Arhiv i knjižnica samostana sv. Bernardina Sijenskoga u Kampur, Rab, sign. 4852/9-c IV-26.
- Voragine, J., *Zlatna legenda ili štiva o svecima*. Sv. I. i II., prev. Stjepan Pavić. Demetra, Zagreb, 2014-2015.
- *
- Aebischer, P., *La „Vita Sancti Marini“*. Biblioteca di San Marino, San Marino, 1980.
- Badurina, A., Tadić, M., *Hagiotopografija Istre i dubrovačkog područja*. Radovi IPU 12-13/1998–1989., str. 59–63.
- Badurina, A., *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000.
- Basić, I., „*De inventione Sancti Felici*: rekognosciranje relikvija i reafirmacija kulta sv. Feliksa u Splitu u kontekstu poslijetridentske obnove”, u: *Splitska hagiografska baština: povijest, legenda, tekst*. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Splitu od 26. do 27. rujna 2011., ur. J. Belamarić, B. Lučin, M. Trogrlić, J. Vrandečić, Književni krug Split, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu, Split, 2014., str. 271–313.
- Blažević, Z. – Cocha, S., „Zrinski i Frankopani – strategije i modeli heroizacije u književnom diskursu”. Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Vol. 80, 2008., str. 91–117.
- Burigana, R., *La leggenda „Sancti Marini“*. Una storia religiosa tra Rimini e il monte Titano. Aiep Editore, San Marino, 1992.
- Catholic Encyclopedia* na <http://www.newadvent.org/cathen/04781a.htm>.
- Donati, A., *San Marino tra storia e leggenda da Omero a san Pier Damiani*. Edizione critica della «*Vita sanctorum Marini et Leonis*». *Fonti, documenti, manoscritti, incunaboli*, San Marino, 2010.
- Donghi, S., *I testimoni medievali della Vita Sancti Marini: analisi codicologica e paleografica*. Università degli studi della Repubblica di San Marino. Scuola superiore di studi storici. Aiep, 2007.
- Donnini, M., *Una rilettura della Vita Sanctorum Marini et Leonis*, u: „Scuola secondaria superiore”. XXXIX annuario. Anno scolastico 2011 – 2012, San Marino, str. 227–278.

- Farlati, D., *Illyrici sacri. Tomus quintus. Ecclesia Jadertina cum suffraganeis, et ecclesia Zagrabiensis*. Venetiis, 1775.
- Fattori, O., „Il sacrificio di ARBE novella Olocausta del Carnaro”, u: *Museum*, Anno V, N. 1-4, MCMXXI.
- Fattori, O., „Su l' „Autenticità delle Ossa” del Santo Fondatore della „Libertas Perpetua” venerate nella Basilica della Repubblica di San Marino”, u: *Museum*, Anno X, Gennaio – Dicembre, MCMXXVI, str. 45–67.
- Fattori, O., *Arbe – San Marino. Cronistoria*. Arti grafiche Sammarinesi, San Marino, 1943.
- Fondra, L., *Istoria della insigne reliquia di San Simeone profeta*. Fratelli Battara, Zara, 1855.
- Gliubich, S., *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*. Vienna – Zara, 1856.
- Grabar, B., „Tiskani glagoljski Baromićev brevijar”. *Slovo*, sv. 34 (1984), str. 159–180.
- Hagiologija. Kultovi u kontekstu*. Ur. A. Marinković i T. Vedriš. Leykam international, Zagreb, 2008.
- Hercigonja, E., *Povijest hrvatske književnosti*. Knjiga 2., Liber – Mladost, Zagreb, 1975.
- Hoško, E., „Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest crkve”. *Bogoslovska smotra*, 44/1, 1974., str. 22–38.
- Jarak, M., *Starokršćanska i ranosrednjovjekovna skulptura otoka Raba*. *Staro-hrvatska prosvjeta* 37/2010, str. 77–109.
- Jarak, M., *Studije o kasnoantičkoj i ranosrednjovjekovnoj skulpturi s otoka Raba*. FF Press, Zagreb, 2017.
- Jurković, M., „Un raro motivo iconografico sulla scultura altomedievale – i *senmurv* di Arbe e Nevidane”, u *Scripta in honorem Igor Fisković. Zbornik povodom sedamdesetog rođendana*. International Research Center for Late Antiquity and the Middle Ages, Motovun, University of Zagreb, Zagreb – Motovun, 2015., str. 43–51.
- Kolumbić, N., *BIZZA, Marin (Bizzi, Bizzius, Bicius). Hrvatski biografski leksikon*, LZMK, Zagreb, 2009-2017, na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2030>.
- Mlacović, D., *Građani plemići. Pad i uspon rapskog plemstva*. Leykam international, Zagreb, 2008.
- Pahljina, A., *Crtice o sv. Marinu i sv. Leu: umjetnički prikazi na otoku Rabu*. „Loparska beseda”, Lopar, lipanj, 2016., str. 31–33.
- Pederin, I., *Rab u osvit humanizma i renesanse*. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1989.

- Petrović, I., „Hagiografsko-legendarna književnost hrvatskog srednjovjekovlja i senjski „Marijini mirakuli”. Izvori, žanrovske, tematske i tipološke karakteristike”. *Slovo*, sv. 34 (1984), str. 181–201.
- Polonijo, M., „Loparanin – turski paša”. *Krčki kalendar*, 1955., str. 62–63.
- Praga, G., „La traslazione di S. Niccolò e i primordi delle guerre normanne nell’ Adriatico”, u: *Scritti sulla Dalmazia*, vol. II. Centro di ricerche storiche – Rovigno, Collana degli Atti N. 38, Rovigno, 2014., str. 97–267.
- Ribarić, V., *Legenda o sv. Marinu Rabljaninu iz Lopara*. Nakladnik Općina Lopar i Turistička zajednica Općine Lopar, 2010.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, dio I, A-ČEŠUĀ. Tisak Dioničke tiskare, Zagreb, 1880–1882.
- Srdoč-Konestra, I. – Lajšić, S., *Obrednik po Garanjinu. Prilog proučavanju književnojezične baštine grada Raba*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2008.
- Toić, A. *Rapske bratovštine i o biskupu Ivanu Luki Garagninu*. Udruga rapskih samostreličara, Rab, 1995.

Riassunto

Saša Potočnjak

SANCTUS MARINUS CIVITAS ARBENSIS: LA POPOLARIZZAZIONE DEL CULTO DI SAN MARINO NELLA DIOCESI DI ARBE DALLA FINE DEL XVI SECOLO

Il rispetto del culto sacro si manifesta attraverso diversi generi e forme con quali una comunità si (solo) determina e rappresenta. Dopo la scoperta, e poi il trasferimento di reliquia di S. Marino da San Marino a Rab, nella diocesi di Rab inizia l'intensa riaffermazione e divulgazione del culto di S. Marino "cittadino di Arbe", passando attraverso tutte le fasi di identificazione e rituale collettivo: dal trasferimento di reliquia, santificazione della chiesa, fondazione della festività ufficiale, fino alla fissazione del testo agiografico narrativo, la cui funzione è tentare una ricostruzione della specifica identità locale.

Parole chiave: Santo Marino; Diocesi di Arbe; i francescani; l'agiografia; il culto delle reliquie